

Összeállító: REÖTHY FERENC
Összeállítás ideje: 1973.

TART.: B. SZEMES ÉS B. ÖSZÖD RÖVID TÖRTÉNETE

9 lap, 3 képek

Földrajzi mutató: B. SZEMES

Szakmutató: \overline{X}
XXXIII

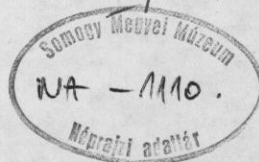
PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LEKTÓRUM'S

ÁTVÉZETVE AZ EGYSEÉGES LTK. 3508-as TÉTELE ALÓL

Balatonőszöd rövid története

A Balatonvidék egyik legrégebbi helysége. 1082-ben Euschad /Euschud/ puszta néven szerepel.

1229-ben Euscud a székesfehérvári káptalan birtoka.

Az 1332-37. évi pápai tizedjegyzékben egyházas hely. 1356-ban több köznemes és a fejérvári örkanonok birtoka. 1368-ban viszont már a veszprémi káptalan birtokaként szerepel.

A 16. században /1536/ Fóris Ferenc, Décsy Antal, Eöszé Gergely, Gyöke Ferenc Boldizsár és a székesfehérvári örkanonok a birtokosai, illetve földesurai.

A török kincstári fejadórajstrom /defter/ hat házat tart nyilván 1563-ban.

1582 - 1599-ig a tihanyi vár tartozéka.

Az 1626. évi adórajstrom több nemes birtokának mondja.

Négy háztartást irnak össze 1715-ben. Ekkor a székesfehérvári örkanonok /custodiatu/ birtoka. /1767-ben szintén./

Gr. Nádasgy László birtokaként szerepel 1726-ban.

Első református templomát 1758-ban emelték. /1786 óta vezetnek anyakönyvet. Templomukat 1880-ban építették újjá./ Az rk templom 1895-ben épült.

Az 1855-i kolerajárványnak a lakosság 1/3-a esett áldozatul.

I. Ferenc 1807-ben a kegyes tanítórendnek adományozza.

A 20. század elején a fürdőtelep is szépen kiépült. Balatonszemessel együtt körjegyzőséget alkotott.

1949-ben megalakul a termelészövetkezet. 1959-ben termelészövetkezeti község lett.

1964-ben Balatonszemec és Balatonőszöd közigazgatásilag is egyesült.

Balatonöszöd dűlőnevei Jankó János dr. szerint /1892/

1. Gyikhegy	14. Látóhegy
2. Külsőhegy	15. Középdűlő
3. Szarkahegy	16. Két ut köze
4. Haraszi	17. Kenderföld
5. Partalja	18. Berektető
6. Szemesi határra dűlő	19. Határkut
7. Alsó erdő	20. Berki rétek
8. Koszoruhegy	21. Alsó-Berek
9. völgyi hegy	21/a. Felső-Berek
10. Öreghegy	22. Apadás
11. Pongrácdűlő	23. Csárdai dűlő
12. Vermesi dűlő	24. Nádalás
13. Balatonvölgyi dűlő	25. Penzói lap
	26. Dinnyeföld

Az egyes dűlőnevekhez a következő megjegyzéseket fűzi:

3. Szarkahegy /szarka madárról/
11. Pongrácdűlő családnév.
14. Látóhegy. Erdőből vagy szőlőből jövet innen már belátnak a faluba.
21. Berek. A Balaton mellékén a nagy mocsarak, vizjárta rétek, posványos helyek. Részei: Berek tető, Berek rét, Alsó-berek, Felső-berek.
22. Apadás. /bozót/, melyet a Balaton vize évről évre ellep, ha nincs rajta víz, kaszálják
23. Csárda. Ott mindig van vagy volt csárda, ahol egyszersmind hajókiállítás is volt.
24. Nádlás azonos a nádalás szóval.

D ű l ű n é v /dűlőrész/	Megjegyzés	domborzat. művelési ág	
1. Nagymetszés v. Határárok v. Büdösgáti-befolyó	A Balaton déli partján a patakok neve:séd,befolyó, árok.		
2. Kismetszés			
3. Balaton-part		sík	szőlő
4. <u>Berek I.</u>	Itt legeltették a papok tinóit,őkreit.	sík	rét,legelő kaszáló
5. Sziget		halom	kaszáló
6. <u>Berek II.</u>		halom	nédas legelő
7. Fűzes		halom	fűzes
8. <u>Csárdai</u>	A régi csárda helye sem látható.	sík	kertészet
9. Hosszu-rét	/hosszi/	sík	kaszáló
10. Pendzsó		sík	rét
11. Kertekalj v. Berekalj /ajj/		sík	gabona
12. Pusztafalu	A népmonda szerint a tatár és török-korban falu állt.	sík	lucerna
13. Tetű-domb		halom	legelő
14. Turják-rét		sík,legelő	kaszáló
15. Cseléd-rét		sík	kaszáló
16. Falu-árok v. Felső csapás /fősd/			patak,mellette ut
17. <u>Berki tábla v.</u> Berki dűlő		sík	cukorrépa
18. Csankó	Ingoványos terület.Állítólag kőbaltát találtak ezen a területen.	sík	lucerna
19. Rekesz		sík	lucerna
20. <u>Kenderföld</u>	/fősd/	mély	lucerna
21. <u>Temetői dűlő</u>		sík	buza
22. <u>Berektői dűlő v.tető.</u>	Őskori leleteket itt is találtak.	halom	buza
23. Kis csapás		ut	
24. Nagytavaszi föld /fősd/		domb oldal	buza

D ű l ő n é v
/dűlőrész/

Megjegyzés

domborzat. művelési ág

25. Itató-kut	Az 1851-ben aláírt urbéri rendelkezés szerint: "6. Az illető földesurak arról is gondoskodtak, hogy a polgárság marháinak ezen kijelölt tagos birtokában alkalmas helye legyen, evégre az un. Csap rétben egy kutnak, melyhez a szükségelt fát az ájtatos Tanító Rend ingyen megajánlani sziveskedt, elegendő tér fog kijeleltetni."		
26. Kistavaszi föld /föld/		halom	buza
27. Kiskut		forrás	
28. Vadkert	Sok a vad, különösen a nyul.	sík	buza
29. Páskum v. Páskom.	Ingoványos, tulfás /tőzegecs, kákás, gyékényes/	sík	rét
30. Középső-rét		sík	rét
31. Egyház-rét		sík	rét
32. Polgár-határ		sík	rét
33. Nagycsap-rét		sík	rét
34. Alsó-rét	/sasó/	sík	rét
35. Határkut		halom	rét
36. <u>Látó-hegy</u>		domboldal	kukorica
37. Szóládi ut v. Teleki felé vezető ut itt széles ut ágazik el.		ut	
38. Teleki ut		ut	
39. <u>Balaton-völgy</u> /völgy/		domb	legelő
Egyházföld /föld/		domb	erdő
40. Réti-völgy /völgy/		völgy	legelő
41. <u>Cyik-hegy</u>		hegy	akácerdő
42. Felső-hegy		dombtető	erdő
Hármashatár	Teleki, Balatonszemes, Balatonöszöd határa.		
43. Papok erdeje	A kegyes Tanító Rendé volt. /piaristák/	domb	erdő
44. <u>Külső-hegy</u> /külső/		domb	őszibarack
45. <u>Kossoru-hegy</u> /alakjáról/		domb	gyümölcs, erdő

Dűlőnév /dűlőrész/	Megjegyzés	domborzat. művelési ág	
46. Koszoru-hegy alj		domb	erdő
47. Amerika		oldal	őszibarack
48. <u>Felső-völgy</u>		völgy	szilvás
49. Hegyi-völgy v. <u>Alsó-völgy</u> v. Lap		völgy	szilvás
50. Birka-akó /akol/ Juhok tartózkodási helye			
51. Présház			
52. Présház oldal		domb	őszibarack
53. <u>Öreg-hegy</u> Háztáji földek		domb	szőlő, kukorica
54. <u>Szarka-hegy</u> Pince-sor		domb	szőlő, kukorica
55. Vermes v. <u>Vermesi</u>		domb	takarmány, dinnye
56. Szarkahegyi ut		ut	
57. Kettős ut		ut	
58. Hollós-kert Személynév eredetű.		sík	háztáji
59. Dög-kut Elhullott állatok gödre			
60. <u>Pongráci</u> Családnév		sík	kukorica
61. Teknő-völgy		völgy	csalamádé
62. Gyikó		dombtető	szőlő
63. <u>Őszödi-Haraszt</u> v. Harashti		sík	szőlő, őszibarack
64. Nagy v. Hosszu diós		dombtető	csalamádé
65. Pappméhes gödör			vizhordás, horhó
66. Kis-diós		dombtető	dió
67. Kok-akó Koch családnév, egy ügyvéd neve. Régen állatok /tinó/ tartózkodási helye volt.			
68. Zsidótemető /Szemes és Őszöd határán/		temető	
69. Határmellék /Szérűskert/ /major/		sík	kukorica
70/a. Olajcső Olajvezeték a föld alatt			
70. Gesztenyés /szérűskert/ /major/		sík	
71. Kókusz-csapás		ut	
72. <u>Nádalas</u> Nádalás, nádvágás, nádfel- dolgozás emlékét őrzi.		sík	mocsaras, lucerna

- D u l ó n é v Megjegyzés domborzat, művelési ág
/dülőrész
73. Birkás sik, mocsaras lucerna
74. Nyári-akó v. Gula akó /gulya, akol/
75. Partfölkött magas part, fás, csalamádé
76. Partalja /ajja/ v. Apadás sik, homokos
77. Transzformátor /ház/
78. Kápolna Régen kilátó volt mellette.
-
79. Határ v. Határszél. Balatonöszöd és Balatonszemes határa volt. A két község ma már egybe épült, és közigazgatásilag is egy község. 79-től a 89-ig halászhelyek nevei találhatóak.
80. Nagy-ház eleje A mai Minisztertanács Üdülő kétszintes épülete. Régen szálló volt.
81. Mosó v. Csapás eleje. A balatonöszödi gulya lejárója, itatója, fürdőtöhelye volt. Az asszonyok is itt mostak.
82. Sornyákfa. Fasor
83. Prekácza eleje. Vasuti őr neve.
84. Döcskü tanya v. Böcskü
85. Öszöd alja v. Présház eleje. Az öszödi Piaristák szőlője volt itt.
86. "Kis-meccs eleje" Befolyó, árok
87. Töltés melléke v. "Töttés" A két befolyó között a víz alatt egy régi móló "...van az ájtatos szerzetnek Öszödről Dörögitsére." A Piaristák egykori rakodó kikötője. Ma víz borítja, csak nagyon alacsony vízállásnál bukkan elő.
88. "Nagy-meccs" A Búdösgáti-befolyó előtti rész.
89. Határ széle, v. Határszél melléke, v. Öszödi határ. Balatonöszöd és Balatonszárszó határa
-
90. Sió v. Sióhát. Balatonöszöd északkeleti része. Sióhát, mely eredetileg Sióház volt, s nevét egy ott megtelepedett siófoki család származási helyéről vette; a ház elpusztult, a név tartalmát vesztette, s a nép a - házat - hátra etymologizálta. A Sió különben a Dunántul s a Balaton mellékén a malom melletti zsilipes árkot jelenti, amelyen áradás idején a vizet lebocsátják, hogy a malmot el ne vigye. ~~Á~~; Tájsz./

Akali

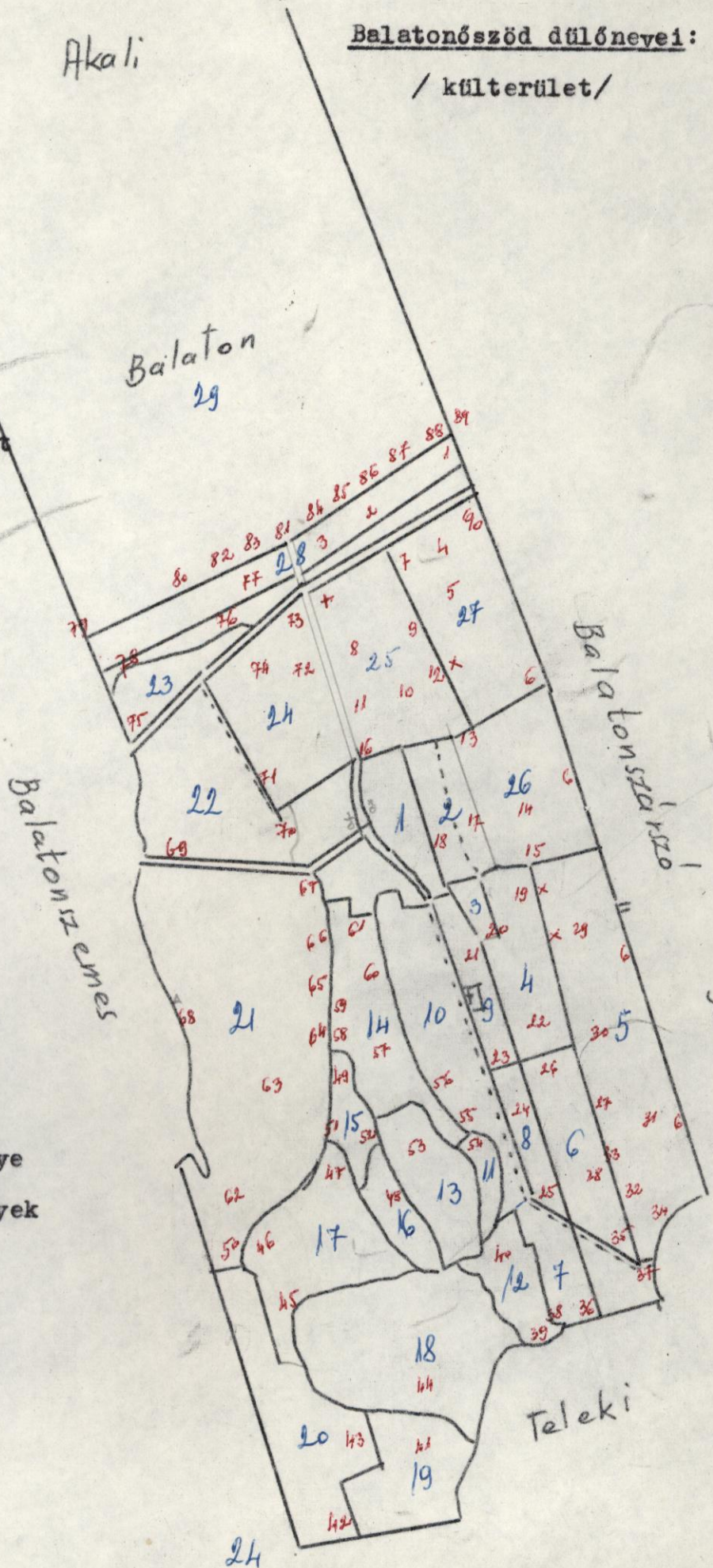
Balatonőszöd dűlőnevei:

/ külterület /

1. Beltelek
2. Dinnyeföld
3. Kenderföld
4. Berektói
5. Berektói berki rét
6. Határkúti
7. Látóhegy
8. Kétutközi
9. Temető
10. Vermesé
11. Szarkahegy
12. Balatonvölgy
13. Óreghegy
14. Pongráci
15. Alsó-völgy
16. Felső-völgy
17. Koszoru-hegy
18. Külső-hegy
19. Gyíkhegy
20. Alsó-erdő
21. Haraszi
22. Szemesi határra
23. Partalja
24. Nádalas
25. Csárdai
26. Alsó-berek
27. Síó
28. Apadás
29. Balaton

- + = a régi csárda helye
 * régészeti lelőhelyek
 † temető

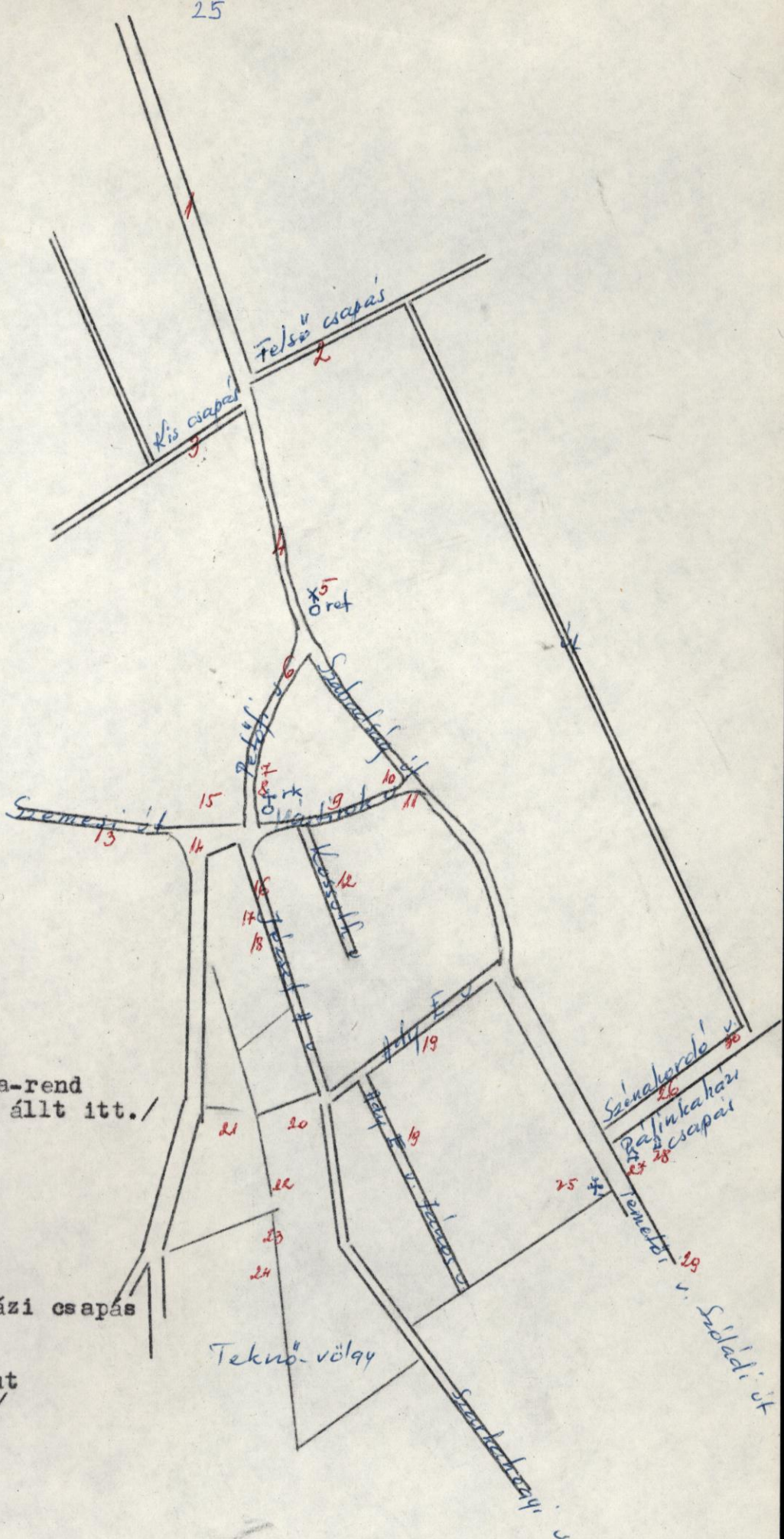

Síó

24

Balatonőszöd belterülete:

1. Új sor
2. Felső csapás
3. Kis csapás
4. Szabadság utca
5. ref. templom
6. Petőfi utca
7. Ált. isk.
8. rk. templom
9. Mártírok utja
10. Tsz iroda és könyvtár
11. Kulturotthon
12. Kossuth utca
13. Szemesi ut
14. Csigás-kut
15. Istállók
16. József Attila u.
17. Intézői lak
18. Kápolna-ház /A Piarista-rend kápolnája állt itt./
19. Ady Endre utca
20. Szerűs-kert
21. Cseléd-kertek
22. Birka akó
23. Birka lejáró
24. Téglaház, Téglapart
25. kereszt
26. Szénahordó v. Pálinkaházi csapás
27. Zsidótemető
28. Zsidótemető
29. Temetői ut v. Szóládi ut
30. Pálinkaház /szeszfőzde/

Balatonőszöd
/belterület/

Változások a 20. század második felében

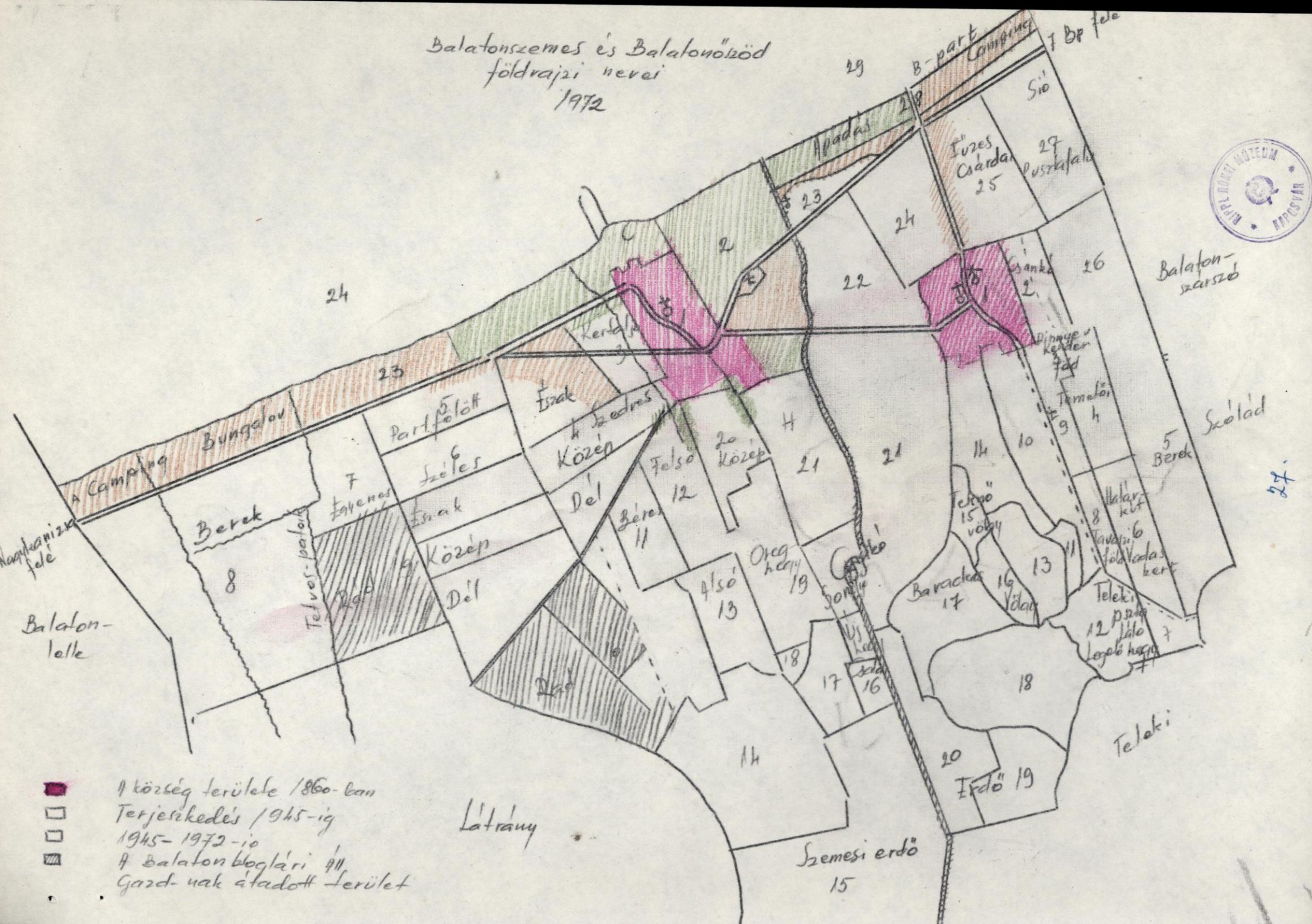
A két község, Balatonszemes és Balatonőszöd termelészövetkezete 1949-ben alakult. Mindkét község 1959-ben lett termelészövetkezeti község. 1961-ben egyesült a két község termelészövetkezete. A két község közigazgatásilag is egyesül 1964-ben. /1970-ben a két község termelészövetkezetéhez csatlakozik Balatonszárszó is./

A termelészövetkezet nagytáblái még nem alakultak ki. A terv már elkészült. De a változásokat már napjainkban is észlelhetjük. A község belterülete megnőtt. Az 1-es, 2-es, 3-as, 22-es és 23-as dűlők teljes egészében, a 4-es dűlő részben Balatonszemes belterületéhez tartozik. A külterületen a következő változásokat vehetjük észre. A 8-as és 9-es tábla, illetve dűlő nyugati és déli fele a Balatonboglári Áll. Szőlőgazdasághoz tartozik. Mind a 4-es, mind pedig a 9-es dűlő jelenleg három táblára tagozódik: északi, közép és déli táblákra. A 15-öst ma már csak szemesi szőlő néven emlegetik. A 19-es dűlő keleti részét ma Gyikónak nevezik. A 16-os, a Csala a tsz. erdeje.

Balatonőszöd belterületén kívül a 23-as, a 25-ös és a 28-as dűlők egy része üdülőtelep lett. A 28-as keleti fele pedig camping. A külterületen a 2-es ma már Csankó. A 3-ast Dinnyeföldnek és Kenderföldnek is nevezik. Az 5-ös Berek. A 4-es és a 9-es Temetői. A 6-os Határkúti v. Vadkert. A 7-es Látóhegy v. Teleki-puszta. A 12-es Legelő. A 17-es új telepítésű őszibarackos, ezért neve Barackos. A 19-es, 20-as ma már csak Erdő. A 15-ös Teknő völgy. A 16-os csak Völgy. A 23-as Kápolna dűlő. A 25-ös Fűzes v. Csárdai. A 27-es S16 és Pusztafalu. A 28-as Balaton-part v. Apadás.

A mellékelt térkép a változásokat és a két község fejlődését színekkel érzékelteti.

Balatonszemes és Balatonörsöd földrajzi nevei
1972

- 1 község területe 1860-éan
- Terjeszkedés 1945-ig
- 1945-1972-ig
- A Balaton blokkjari 411
Gard-nak átadott terület

27.

Forrásmunkák:

1. Dr. Jankó János: A Balaton-melléki lakosság néprajza Bp. 1902.
2. Csorba József: Somogy vármegye ismertetése Pest 1857.
3. Dr. Csánki Dezső: Somogy vármegye Bp. 1913.
4. Eötvös Károly: Utazás a Balaton körül Bp. 1905.
5. Dr. Lukács Károly: A Balaton halásztopográfiája. Halászat
1933. 21. 22. sz. 97 - 98. old. 23 - 24. sz. 105 - 110. old.
6. A Balaton és környéke térképe 1:75 000 Bp. 1927.
7. Egy kézzel írott urbért rendezési okirat, illetve jegyzőkönyv
1851-ből.
8. Gyulai Károly: Faluszemes monográfiája 1911.

Adatközlők:

1. Benedek Ferenc ny. főhalászmester, Balatonszemes
2. Benedek Lajos tsz. tag, Balatonszemes, 1908.
3. Iváncsics Gyula tsz. tag, Balatonszemes, 1903.
4. Kelemen Andor tsz. tag, Balatonszemes, 1907.
5. Kovács János /P/ tsz. tag, Balatonőszöd, 1896.
6. Nagy Gyula tsz. tag, Balatonőszöd, 1915.
7. Nyárádi György tsz. elnök, Balatonszemes, 1926.

Balatonszemes és Balatonőszöd
földrajzi nevei

Irta:

Reöthy Ferenc

T a r t a l o m

Balatonszemes rövid története.....	1--2
Faluszemes dűlőnevei 1860-ban.....	3--4
Faluszemes dűlőnevei Jankó János dr.szerint.....	5
Balatonszemes dűlőnevei a 20.század első felében.....	6--11
Balatonszemes belterülete 1929.	12--13
Balatonszemes belterülete 1972.	14--17
Balatonőszöd rövid története.....	18
Balatonőszöd dűlőnevei Jankó János dr. szerint.....	19
Balatonőszöd dűlőnevei a 20. század első felében.....	20--24
Balatonőszöd belterülete.....	25
változások a 20. század második felében.....	26--27
Forrásmunkák, adatközlők.....	28

Balatonszemes

1973.

